

Islamitisch financieren

HANS VISSER

Globalisering is niet alleen een proces waarbij naast geld en goederen, cultuurelementen uit Noord-Amerika en Europa hun weg naar andere werelddelen vinden, het omgekeerde vindt eveneens plaats. Een prominent verschijnsel waar we in toenemende mate mee te maken krijgen is het Islamitische financieren. Moeten we daar benauwd voor zijn? Ik denk het niet, ik denk zelfs dat het heel gezond is als globalisering geen eenrichtingsverkeer inhoudt. De idee van een Islamitische economie, waarbinnen het Islamitische financieren past, komt wel uit de koker van Brits-Indische en later Pakistaanse moslims die in de jaren '40 van de vorige eeuw naar een alternatief zochten voor het door hen gelijkelijk verafschuwde kapitalisme en communisme.

Evenwel blijkt nu dat Islamitische financieringsvormen en conventionele elkaar niet bijten. Ze kunnen uitstekend naast elkaar bestaan en de voorstanders van het Islamitisch financieren lijken eerder gemotiveerd door de wens hun religieuze plicht te vervullen dan door de drang Citigroup of ABN AMRO van de markt te verdrijven. De emissie van nieuwe Islamitische financiële producten wordt in Maleisië graag aan Hongkong and Shanghai Banking Corporation, HSBC, overgelaten. Met zo'n naam zal het niet verbazen dat dit de grootste bank in het Verenigd Koninkrijk is – terwijl de inwoners van bijvoorbeeld de Golfstaten zonder probleem gebruik maken van de Islamitische 'windows' van banken als Citibank. ABN AMRO voert het management van de Saudi Hollandi Bank, een joint venture waarin de oude vestiging van de Nederlandse Handelmaatschappij in Saudi-Arabië is opgegaan en die naast conventionele financiële ook Islamitische producten aanbiedt. Het is een beetje lastig om een Islamitische algemene bank te runnen in een niet-Islamitische omgeving, al was het maar omdat je je dan moeilijk kunt onttrekken aan het geldmarktbeleid van de centrale banken, waarbij de rente een van de centrale instrumenten is. Islamitisch financieren komt in West-Europa en Noord-Amerika dan ook voor in de vorm van het aanbieden van een beperkt aantal producten.

■ HET RENTEVERBOD

Dat brengt ons bij het hoofdkenmerk van Islamitische financieren: het renteverbod. Dit verbod is gebaseerd op een vers uit de Koran, sura of hoofdstuk 2 vers 275, waar staat dat God de handel goedkeurt maar riba verbiedt. Riba wordt door de een vertaald met rente, door de ander met woeker; het staat gelijk met het Latijnse 'usura' waar in de Middeleeuwen de kerk en in de twintigste eeuw de dichter Ezra Pound tegen tekeergingen.¹⁾ Net zoals de kerk in de Middeleeuwen Aristoteles aanriep, komen Islamitische geleerden ook met seculiere argumenten om het renteverbod te onderbouwen, bijvoorbeeld

het argument dat rentebetaling uitbuiting is. Het ideaal in het Islamitische financieren is, dat de geldgever mede het ondernemersrisico draagt en deelt in de winst en het verlies van de ondernemer. Een mooi ideaal, maar het stuit wel op moeilijkheden. Ten eerste moeten de geldgever en de geldnemer het eens worden over de gebruikte definitie van winst: ten tweede moet de geldgever erop toezien of er op vertrouwen, maar dat is niet altijd verstandig, dat de boekhouding naar behoren ge-

voerd wordt. Tenslotte is de prikkel voor de geldnemer om zich in te spannen geringer dan bij conventioneel financieren. Bij een conventionele lening moet een geldnemer eerst de rente op een lening verdienen voor hij of zij wat voor zichzelf overhoudt, maar het overschot is, afgezien van de fiscus, geheel voor de geldnemer. Bij Islamitische verlies- en winstdeling houdt de geldnemer ook bij een geringe opbrengst van een project al iets voor zichzelf over, en bij een hoge opbrengst moet elke dinar of euro extra toch weer met de geld-

gever gedeeld worden.

Er is ook nog een financieringsvorm, lijkend op de commanditaire vennootschap, waarbij alleen winsten gedeeld worden en de geldgever voor een eventueel verlies opdraait. Die is nog minder aantrekkelijk en het zal niet verbazen dat de overgrote meerderheid van de financieringen plaatsvindt in de vorm van leasing of in de vorm van de aankoop van een goed door de bank ten behoeve van de cliënt, waarbij de bank dat later met een opslag doorverkoopt aan de cliënt. Het verschil tussen

zo'n opslag en rente is flinterdun. De geldgever, als formeel eigenaar van het goed, moet wel meer risico van verlies en beschadiging voor zijn rekening nemen dan gebruikelijk in onze samenleving. De echte Islamitische financieringsvormen met winst- en verliesdeling lijken heel geschikt voor het verstrekken van durfkapitaal, waar de geldgever nauw betrokken is bij de bedrijfsvoering van de geldnemer. De overige vormen verschillen minder met de conventionele financieringsvormen. Een levensgroot probleem is wel, dat het met

Islamitisch financieren niet goed mogelijk is aan een fluctuerende kredietbehoefte te voldoen. Roodstaan gaat nu eenmaal moeilijk zonder rentebetaling.

■ OVERIGE VOORSCHRIFTEN

Riba betekent letterlijk toename of surplus. Het wordt gebruikt voor een tevoren afgesproken toevoeging aan de hoofdsom. Wat wij onder rente verstaan is riba al-nasia, riba via uitstel: een ruil waarbij de tegenprestatie later plaatsvindt en een van tijd afhankelijke opslag krijgt. Er is nog een heel ander soort riba, namelijk riba al-fadl, dat we kunnen zien als riba door ongelijke ruil. Volgens de overlevering, de Hadith die binnen het Islamitische recht, de Sharia, net zoveel gezag heeft als de Koran, is het bij de ruil alleen maar toegestaan om gelijke eenheden tegen elkaar te ruilen.²⁾ dadels tegen dadels, zout tegen zout, goud tegen goud, zilver tegen zilver, tarwe tegen tarwe en haver tegen haver. Twee pond dadels van mindere kwaliteit tegen een pond van betere kwaliteit mag niet. De vraag is hoever je kunt gaan met analoog redeneren en andere transacties aan de lijst mag toevoegen. Daarover verschillen de orthodoxe Soennitische rechtscholen van mening, maar vrij algemeen worden goud en zilver veralgemeniseerd tot monetaire financiële activa en wordt het ontoelaatbaar geacht om geld tegen claims op geld anders dan à pari te ruilen. Jammer voor pogingen om op slinkse wijze rentebetaling te omzeilen via bijvoorbeeld de uitgifte van zero-interest bondsobligaties die je tegen lage prijs koopt en die later tegen een hogere afgelost worden. Naast rente is ook gokken of speculeren of het nemen van onnodig risico haram, dat wil zeggen verboden volgens de religieuze wetgeving. Daaronder vallen onzekere gebeurtenissen. Je mag bijvoorbeeld niet nu de visvangst van volgende week woensdag tegen een vast bedrag kopen. Het Islamitische geloof kan met weinig theologen toe, het gaat in de eerste plaats om voorschriften voor het leven van de gelovigen en dat is werk voor juristen. Veel moslimjuristen zien dus in dit verbod een reden om gekant te zijn tegen commerciële

'Een levensgroot probleem is wel, dat het met Islamitisch financieren niet goed mogelijk is aan een fluctuerende kredietbehoefte te voldoen. Roodstaan gaat nu eenmaal moeilijk zonder rentebetaling'

verzekeringen, het gaat immers om onzekere gebeurtenissen. Gelukkig vraagt de Islam niet het onmogelijke van de gelovigen. Als de wetgeving van een land bijvoorbeeld van autobezitters bepaalde verzekeringen eist, hoeft een moslim die tegen zo'n verzekering is zich niet aan die wettelijke plicht te onttrekken. Hier is sprake van overmacht en geldt het principe van darura, noodzaak.

Moslims moeten aan meer voorschriften voldoen. Zij moeten zich verre houden van ondernemingen die met varkensvlees of alcohol te maken hebben. Ontucht is uiteraard haram, maar ook de vermaaksindustrie zoals muziek vindt geen genade in de ogen van de religieuze raden die Islamitische banken en beleggingsinstellingen bijstaan, echter niet de tabaksindustrie en de wapenindustrie.

■ ISLAMITISCHE FINANCIËLE PRODUCTEN IN HET WESTEN

Volledig Islamitisch financieren is in de niet-islamitische wereld wat moeilijk, maar een aantal financiële producten kan wel op de markt gebracht worden, en dat gebeurt ook.

Het gaat om:

- **Verzekeringen.** Verzekeren wordt door veel moslims gezien als een vorm van gokken. Op meer traditionele Islamitische websites vind je een in krachtige taal geuite afkeer van verzekeringen en andere verderfelijke producten van het schandelijke Westen. Mogen sommigen verzekeringen in hun algemeenheid afwijzen, anderen komen met een positievere aanpak en bieden Islamitische verzekeringen, takaful, aan. Daarbij wordt het verbod op gokken en speculeren omzeild door verzekeringen aan te bieden als een vorm van onderlinge bijstand. In Nederland worden takaful-verzekeringen aangeboden door een onderneming in Luxemburg gevestigd.
- **Beleggingen.** Er is geen enkel bezwaar voor moslims om te beleggen in aandelen. Bezitters van aandelen delen immers in de winsten en verliezen van de ondernemingen waarin ze belegd hebben.

Hans Visser

Hans Visser is hoogleraar Internationale Economische Betrekkingen en Geld- en Bankwezen aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Van zijn hand verscheen in juli 2004 een deel over Islamic Finance in de serie Financiële en Monetaire Studies, uitgegeven door NIBE-SVV te Amsterdam.

Echter, die ondernemingen mogen niet te maken hebben met voor moslims verboden activiteiten en ook niet veel vastrentende schulden hebben of veel geld vastrentend hebben uitstaan. Dat beperkt de mogelijkheden. Aandelen in telecommunicatie en technologie waren zeer populair bij Islamitische beleggingsfondsen, maar met de beursval in 2000 is de aantrekkelijkheid van die fondsen wat verminderd. Het verdient aandacht dat Dow Jones een Islamitische beursindex opstelt.

- **Woningfinanciering.** De gebruikelijke hypothecaire leningen zijn uiteraard niet acceptabel, want ze zijn geheel op rentebetaling gebaseerd. Dat maakt het voor moslims heel lastig een huis te kopen. In Nederland komt echter zo langzamerhand een groep moslims in een hogere inkomenscategorie dankzij een beter opleidingsniveau, waarbij de koop van een eigen huis wel binnen de financiële mogelijkheden gaat behoren. Financieringsvormen die volgens het

Islamitische recht zijn toegestaan zoals huurkoop zijn echter onaantrekkelijk, omdat daar geen fiscale faciliteiten analoog aan de renteaftrek voor bestaan. Wachten tot de renteaftrek in Nederland is afgeschafte kan wat lang duren. De fiscus zou net als in de Verenigde Staten, al een positieve houding kunnen tonen door mee te denken over de mogelijkheid, betalingsbestanddelen van Islamitische vormen van woningfinanciering fiscaal-technisch gelijk te stellen aan rente en voor aftrek in aanmerking te laten komen.

■ TOT SLOT

Moslims vormen een grote groep in de Nederlandse samenleving. Een aantal van hen heeft speciale wensen met betrekking tot financiële producten. Aan die wensen kan nu nog slechts in beperkte mate voldaan worden. Naarmate hun koopkracht toeneemt, vormen zij een steeds interessanter doelgroep voor financiële instellingen. Tot nu toe heeft, voor zover mij bekend, alleen de Rabobank een speciale regeling voor Islamitische cliënten. Die komt er op neer dat de rente op spaarrekeningen door de Rabobank overgemaakt wordt naar moskeeën en charitatieve instellingen. De financiële instellingen in Nederland zouden ook hypothecaire kredietverlening kunnen verzorgen, zoals in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk al gebeurt. Het kapitalistische systeem is flexibel genoeg om speciale niches in de markt te verzorgen. Maar in dit geval is fiscaal meedenken van de overheid nodig. Dat zou een mooi positief gebaar zijn na alle commotie over de inburgering, waarbij de discussie veelal gehouden wordt op een toon die de inburgering niet bevordert. ◀◀

Noten

- 1) Ezra Loomis Pound, *The Cantos*, 2e druk, London: Faber & Faber 1968, *Cantos* 45 en 51.
- 2) Te vinden in boek 10 van de gezaghebbende Hadith-verzameling van Muslim (Abul Husain Muslim bin al-Hajjaj al-Nisapuri, 824-883), de *Sahih Muslim*. Een Engelse vertaling is beschikbaar op de zeer uitgebreide website met Islamitische bronnen van Alan Godlas van de University of Georgia, <http://www.arches.uga.edu/~godlas/>.

'Onwetendheid is de bron van alle kwaad', –Socrates–